

Hvem garanterer ytringsfriheten i Norge i dag?

Kristine Foss

Det er vanskelig å svare på hvem som garanterer ytringsfriheten i Norge i dag uten å komme innom hva som truer den. Jeg vil derfor starte med et par punkter over forhold jeg mener utgjør en reell og nærliggende trussel mot ytrings- og pressefriheten i Norge. Så vil jeg ta for meg noen hendelser og avgjørelser de siste årene som sier litt om rettstilstanden i Norge.

Trussel 1: Mer overvåkning

I løpet av de siste 10 årene har politiet i Norge fått stadig større fullmakter til å drive kommunikasjonskontroll. I tillegg har flere type handlinger blitt gjort straffbare, som forberedelse eller planleggingen av såkalte ”terrorhandlinger”. Dette er ikke en tendens som er i ferd med å snu. Senest i desember 2014 sendte regjeringen ut et nytt forslag som innebar ytterligere utvidelser av politiets fullmakter. Forslaget har møtt mye kritikk², blant annet av Advokatforeningen og Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, (tilsynsorganet for elektronisk kommunikasjon i Norge) samt en samlet mediebransje³, og har foreløpig ikke gått gjennom.

Økte fullmakter til politiet, kombinert med at flere handlinger blir gjort straffbare, øker sannsynligheten for at enkeltpersoner overvåkes. Dette utgjør ikke bare en trussel mot den enkeltes personvern, men det truer også kildevernet – man vet ikke hvem som kan være avlyttet, hvem som trenger ekstra beskyttelse. I tillegg kan frykten for overvåkning i seg selv ha en begrensende effekt for potensielle kilder – folk tør ikke gå til mediene med viktig informasjon fordi de er redde for å bli oppdaget.

Trussel 2: Svekket (digitalt) kildevern

På et seminar om digitalt kildevern⁴ ga hacker og sikkerhetsekspert Runa Sandvik stryk til norske medier for håndteringen av digitalt kildevern – eller sikkerhet for kildekontakt på nett. Vi har ingen gode tall på dette, men det er liten tvil om at norske medier vet for lite og har alt for lite fokus på hvordan man kan sikre elektronisk kommunikasjon på en måte som gjør at kilden ikke kan spores.

Den teknologiske utviklingen gir både mediene og potensielle kilder nye og langt mer effektive måter å få ut viktig informasjon på. Men det har også skapt nye utfordringer

for kildevernet. Mediene må tenke over sikkerhet allerede fra det tidspunktet de ber om tips. Allerede da representerer de en risiko for å blåse en kilde. En kilde som tar kontakt via en ”tipsspalte” må derfor allerede da sikres mot overvåking, for eksempel i form av kryptering. Mediene kan ikke overlate dette ansvaret til kilden. Mye tyder på at det er varierende bevissthet om dette blant norske medier, og dette truer kildevernet.

Hvis samfunnet ikke kan stole på at det digitale kildevernet overholdes, er det stor sannsynlighet for at kilder med viktig informasjon ikke lenger tør ta kontakt med mediene. I så fall mister mediene og dermed samfunnet en av sine viktigste informasjonsskilder. Advokat og ekspert i medierett og ytringsfrihet John Wessel-Aas, som deltok på det samme seminaret, kalte en slik informasjonstørke vår tids største trussel mot ytringsfriheten⁵.

Setter man sammen disse to – mer overvåkning og dårligere kildevern – er det liten tvil om at dette er trusler som ikke bare er teoretiske. Dette er noe både norske medier og myndigheter må ta langt mer på alvor enn det som gjøres i dag.

Praksis

Jeg skal forlate trusselbildet og gi dere noen eksempler som viser at norske domstoler setter ytringsfriheten høyt. Det samme gjelder pressens selvdømmeordning, Pressens Faglige Utvalg og Stortingets ombudsmann – Sivilombudsmannen⁶, og for ikke å glemme – mediene selv.

Domstolen: Ytringsfrihet verner også rett til å motta informasjon

I 2013 fikk norske medier medhold i Høyesterett i at lydopptak fra avhør under rettsaken mot Arne Treholt var så viktige at mediens rett til å motta disse lydopptakene hadde vern etter Den Europeiske menneskerettserklæringen (EMK) artikkel 10. Høyesterett bygde på rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) i Strasbourg og mente lydopptakene var helt sentrale for at mediene skulle ivareta sin viktige oppgave i samfunnet ved å drive uavhengig kontroll – såkalt public watchdog.

Avgjørelsen var en anerkjennelse fra Høyesterett om at EMK ikke bare garanterer retten til å uttale seg, men at den også kan sikre mediens rett til å motta informasjon i viktige saker. Den norske allmenkringkasteren NRK har nettopp stevnet politiet i en ny sak som gjelder tilgang til en overvåkningsvideo etter en mann døde på legevakten nettopp med denne begrunnelsen⁷. Mannen døde under arrestasjon og som følge av halsgrep. Saken mot de involverte helsepersonell og politi, ble henlagt av Riksadvokaten. NRK mener videoen er helt avgjørende for at mediene skal ha mulighet til å drive uavhengig kontroll av denne hendelsen.

Domstolen: Lovlige ytringer

Domstolen Ubaydullah Hussain er talsperson for et radikalt islamsistmijø i Norge, og er blant annet dømt for trusler mot journalister. I 2014 var han også tiltalt for å ha hyllet konkrete terrorhandlinger på sin facebookside, og dermed brutt straffelovens § 147 c om oppfordring til terrorvirksomhet, blant annet for å ha skrevet følgende på sin facebookside etter terrorangrepet på kjøpesenteret i Nairobi i 2013: Måtte Allah gi henne

høy rant i Jannah!» som kommentar på et oppslag om at det var en ”terrorenke som sto bak terroraksjonen”.

I mai i 2013 la han ut en lenke til en artikkel om drapet på den britiske soldaten Lee Rigby som ble hugget ned på åpen gate i London av to terrorister:

Gledelige nyheter fra England. En terrorist svin fra det britiske militæret slaktet av våre modige brødre mens de ropte Allahu Akbar. Måtte Allah akseptere deres handling og intensjon, og ydmyke fiender av Islam på verst mulig måte.

Han hyllet også terrorangrepet mot Boston Marathon 2013 og terrorangrepet på gas-sanlegget i Algerie

Oktober 2014 ble Hassain frikjent i tingretten⁸, som etter en samlet vurdering fant at Uaydullah Hussains ytringer ikke gikk så langt i å forherlige terrorhandlinger at de måtte forstås som en oppfordring til å iverksette dem etter straffeloven § 147 c, og at hans ytringer var derfor innenfor ytringsfriheten slik den kommer til uttrykk i Grunnloven § 100⁹ og EMK. Jeg synes følgende er verdt å gjengi fra dommen:

Det fremgår av plenumsavgjørelsene i Rt-1997-1821 og Rt-2002-1618 at ytringsfriheten skal tillegges meget stor vekt. I dette ligger at det må være adgang til å gi uttrykk for meninger som vekker sterke reaksjoner. De aller fleste i Norge vil oppfatte ytringer som i vår sak som avskyvekkende, og ta avstand fra de uttalelser som tiltalte kom med i etterkant av terrorhandlingene som medførte at mange mennesker ble drept og skadet. Det er først og fremst de avskyvekkende utsagn som setter vår forståelse av prinsippet om ytringsfrihet på prøve.

*Pressens Faglige Utvalg*¹⁰:

I sommer sendte VGTV et intervju med samme mann, der han blant annet forsvarer halshugging som metode for dødsstraff. Pressens faglige utvalg mottok en klage over innslaget fra en som mente VG med dette spredte ekstremistiske holdninger og uttalte seg som om han snakket på vegne av alle muslimer:

”Han presenterer en tolkning og holdninger som de fleste muslimer i Norge og verden ikke vil støtte, Journalisten oppfyller i liten grad sin rolle når han ikke kommer med kritiske spørsmål”, het det i klagen.

Klagen ble forenklet av det norske selvdømmeorganet for norske medier, Pressens Faglige Utvalg, som mente det var åpenbart at klagen ikke kunne føre fram. Uttalelsen oppsummerer etter mitt syn noe av det grunnleggende, men også vanskelige, med ytringsfriheten:

Utvalget minner også om at det er mye man kan mislike og være uenig i, men ytringsfriheten innebærer likevel at vi også må tillate slike ytringer. Ved å gi plass til for eksempel ekstreme ytringer, vil også offentligheten få kjennskap til hvilke holdninger som eksisterer, og derigjennom kunne motarbeide det potensielt farlige¹¹.

25. oktober 2014 publiserte VG en reklame¹² i sin papiravis som viste et bittelite foster som lå i en hånd. Reklamen hadde blant annet teksten: ”takk for at jeg fikk leve” og det var betalt av abortmotstandere. Mange reagerte med avsky på annonsen, både fordi

den overhodet var publisert, og fordi bildet etter all sannsynlighet var manipulert. VG valgte å svare på kritikken på sin facebookkonto¹³:

Enkelte har i dag reagert på en annonse i papirutgaven av VG for en abortkritisk forening. VG er og har vært en konsekvent forsvarer av selvbestemt abort. Men det er et legitimt politisk standpunkt å være uenig i det. VG mener det er særlig viktig å gi vide rammer til de som ønsker å fremme et annet syn enn VGs på betalt annonseplass. Det er det som er ytringsfrihet i praksis. Vurderingen utover det var om annonsen hadde en form som var utilbørlig. Selv om VG er ravende uenig i dens budskap, har vi kommet til at den er godt innenfor det ytringsrommet som må finnes i et demokrati. Derfor er den publisert.

Stortingets ombudsmann – Sivilombudsmannen

Tidligere i år uttrykte Bjørn Lichtwarck, som er sykehjemslege i Rana kommune, bekymring over nedleggelse av sykehjem i kommunen. Dette ga han uttrykk for blant annet i et leserinnlegg i avisen. Dette likte ikke kommunens øverste administrative leder – rådmannen, som ga han en skriftlig tilrettevisning for brudd på lojalitetsplikten¹⁴.

Den norske legeföreningen mente tilrettevisning var uhørt¹⁵, og forholdet ble klagd inn til Sivilombudsmannen. Sivilombudsmannen ettergitt saken og i en uttalelse 25. september 2014 (sak 2014/379) fastslo ombudsmannen et fra rådmannen var et inngrep i fastlegens ytringsfrihet¹⁶, og understreket at det var viktig at fagfolk engasjerte seg i eget fagområde.

Disse tre vidt forskjellige sakene illustrerer tre viktige faktorer for ytringsfrihetens kår i Norge: At vi har en domstol og andre kontrollinstanser, som Sivilombudsmannen, som verner om ytringsfriheten, at selvdømmeordningen Pressens Faglige Utvalg respekterer den, og at vi har medier som tør utnytte det rommet som ligger i dette vernet, både i egne spalter og i kommentarfeltene. Dette er nødvendige, men på ingen måte tilstrekkelige, vilkår for ytringsfriheten.

Noter

1. Straffeloven §147 a femte ledd: <http://lovdata.no/lov/1902-05-22-10/§147a>
2. Artikkel i Aftenposten, 20.1.2015 <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Svart-omfattende-og-inngripende-i-den-enkelte-borgers-personvern-og-rettssikkerhet-7868503.html>
3. Høringsuttalelse fra Norsk presseforbund og Norsk Redaktørforening: <http://presse.no/wp-content/uploads/2015/01/H%C3%B8ringsuttalelse-NP-og-NR-politiloven-og-ekomloven.pdf>
4. Se artikkeln om møte i Medier 24: <http://www.medier24.com/reportasje/kildevernet-oppstar-ikke-nar-du-far-et-tips-men-i-det-oyeblikket-du-ber-folk-ta-kontakt/>
5. Artikkel fra presse.no: <http://presse.no/np-nyhet/stryker-digitalt-kildevern/>
6. https://www.sivilombudsmannen.no/?lang=no_NO
7. <http://www.nrk.no/norge/nrk-gar-rettens-vei-for-overvavningsvideo-1.12070362>
8. Artikkel fra NRK.no: <http://www.nrk.no/norge/ubaydullah-hussain-er-frifunnet-1.11965529>
Dom fra Oslo tingrett: <http://static.vg.no/uploaded/vgdesk/filer/2014/hussain.pdf>
9. Grunnlovens § 100: <http://lovdata.no/lov/1814-05-17/§100>
10. Mer om PFU, se Presseforbundets hjemmeside: <http://presse.no/pfu>
11. PFU sak 236-14
12. Lenke til bilde av den aktuelle annonsen: <https://twitter.com/mariesimonsen/status/526118589154471937/photo/1>
13. VGs forklaring på facebook: <https://www.facebook.com/vgnett/posts/10152886956731995>
14. Oppslag i Rana blad: <http://www.ranablad.no/nyheter/article7096416.ece>
15. Oppslag 2 i Rana Blad <http://www.ranablad.no/nyheter/article7069813.ece>

16. Sivilombudsmannens uttalelse: <https://www.sivilombudsmannen.no/uttalelser/tilrettevisning-av-sykehjemslege-pa-bakgrunn-av-ytringer-i-media-ansattes-ytringsfrihet-article3223-114.html>

